THE PERSPECTIVE OF NEW ERA SCIENCES
INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL
www.global-science-review.com
editor@global-science-review.com

QODIRALIYEVA SHAHZODA SHERZOD QIZI

Toshkent gumanitar fanlar universiteti 2-kurs talabasi

O‘ZBEKISTONDA OLIY TA’LIMNI TRANSFORMATSIYA QILISHDA SUN’IY INTELLEKTNING O‘RNI: IMKONIYATLAR, MUAMMOLAR VA ISTIQBOLLAR

qodiraliyevashahzoda54@gmail.com

Annotatsiya

Maqolada O‘zbekistonda oliy ta’limni transformatsiya qilish jarayonida sun’iy intellekt (SI) texnologiyalaridan foydalanish imkoniyatlari, mavjud muammolar va istiqboldagi rivojlanish yo‘nalishlari tahlil qilinadi. SI vositalarining ta’limni individuallashtirish, o‘qituvchi faoliyatini qo‘llab-quvvatlash, ilmiy tadqiqotlar va ta’lim boshqaruvidagi o‘rni yoritiladi. Shuningdek, akademik halollik, ma’lumotlar maxfiyligi, algoritmik xolislik va raqamli tengsizlik bilan bog‘liq xatarlar ko‘rib chiqilib, texnologiyani mas’uliyatli joriy etish bo‘yicha takliflar beriladi.

Kalit so‘zlar: sun’iy intellekt, oliy ta’lim, raqamli transformatsiya, individuallashtirilgan ta’lim, akademik halollik, raqamli kompetensiya, O‘zbekiston.

Kirish (Introduction)

Raqamli texnologiyalar jamiyatning iqtisodiy va ijtimoiy hayotini o‘zgartirayotgan bir davrda oliy ta’lim oldida ham yangi vazifalar paydo bo‘lmoqda. Universitetlar nafaqat bilim berishi, balki talabalarda mustaqil fikrlash, muammolarni hal qilish, axborotni tanqidiy tahlil etish va yangi bilim yaratish ko‘nikmalarini shakllantirishi zarur. Sun’iy intellektning rivojlanishi ushbu vazifalarni bajarish uchun yangi imkoniyatlar yaratmoqda.

Oliy ta’lim transformatsiyasi darslarni elektron shaklga o‘tkazish bilangina cheklanmaydi. U ta’lim mazmuni, pedagogik yondashuvlar, boshqaruv, baholash va

ilmiy faoliyatni o‘zaro bog‘liq holda yangilashni anglatadi. SI mazkur jarayonda ta’lim sifatini oshirishga xizmat qilishi mumkin, biroq uning samarasi texnologiyani qanday maqsad va tamoyillar asosida qo‘llashga bog‘liq.

Tadqiqotning maqsadi — O‘zbekiston oliy ta’lim tizimida sun’iy intellektdan foydalanish imkoniyatlari va muammolarini tahlil qilish hamda uni mas’uliyatli joriy etish bo‘yicha amaliy takliflar ishlab chiqish.

Vazifalari: SI texnologiyalarining ta’limdagi asosiy qo‘llanish yo‘nalishlarini aniqlash; mavjud xatarlarni tahlil qilish; oliy ta’lim muassasalari uchun tavsiyalar ishlab chiqish.

Tadqiqot obyekti — O‘zbekiston oliy ta’lim tizimining raqamli transformatsiyasi. **Tadqiqot predmeti** — oliy ta’limda SI texnologiyalaridan foydalanish imkoniyatlari, muammolari va joriy etish mexanizmlari.

Tadqiqot usullari (Methods)

Maqolada tizimli yondashuv, tahlil, taqqoslash va umumlashtirish usullaridan foydalanildi. Shuningdek, ta’limni raqamlashtirishga oid me’yoriy hujjatlar hamda UNESCO va OECD tomonidan e’lon qilingan tavsiyalar mazmuni o‘rganildi. Tahlil SI vositalarining ta’lim jarayonidagi foydasi va ehtimoliy xatarlarini birgalikda ko‘rib chiqishga qaratildi.

Asosiy qism va tahlil (Results and Discussion)

1. Sun’iy intellektning oliy ta’limdagi imkoniyatlari. SI asosidagi adaptiv platformalar talabaning o‘zlashtirish darajasi va ehtiyojlariga mos mashqlarni tavsiya qilishi mumkin. Bu turli tayyorgarlik darajasiga ega talabalar uchun ta’limni individuallashtirishga yordam beradi. Biroq tizim tavsiyalari o‘qituvchining pedagogik qarorini almashtirmasligi kerak.

O‘qituvchilar SI vositalaridan dars rejasining dastlabki loyihasini tayyorlash, turli darajadagi savollar yaratish, matnni tahrirlash va o‘quv materiallarini moslashtirishda foydalanishi mumkin. Takroriy ishlarning qisqarishi o‘qituvchiga talabalar bilan individual ishlash va ilmiy faoliyatga ko‘proq vaqt ajratish imkonini

beradi. Shu bilan birga, SI yaratgan ma’lumotlar aniqlik va ishonchlilik jihatidan tekshirilishi shart.

Ilmiy tadqiqotlarda SI mavzuni aniqlashtirish, izlanish savollarini shakllantirish, tarjima, matn tahriri va ma’lumotlarni dastlabki tahlil qilishda yordam berishi mumkin. Ammo manbalarni tekshirish, tadqiqot metodologiyasini tanlash, natijalarni talqin qilish va yakuniy xulosalar uchun mas’uliyat tadqiqotchining o‘zida qoladi. SI yordamidan foydalanish ilmiy mustaqillik va mualliflik mas’uliyatini bekor qilmaydi.

Universitet boshqaruvida virtual yordamchilar talabalar murojaatlariga javob berish, o‘quv resurslarini topish va ma’muriy ma’lumotlarni taqdim etishda qo‘llanishi mumkin. O‘quv jarayoniga oid ma’lumotlar tahlili qiyinchilikka duch kelayotgan talabalarni vaqtida aniqlashga ko‘maklashadi. Bunda algoritm natijasi jazolash yoki cheklash uchun emas, balki zarur yordamni tashkil etish uchun ishlatilishi lozim.

2. Muammolar va xatarlar. Generativ SI yordamida topshiriqlar tayyorlash osonlashgani akademik halollik masalasini dolzarb qiladi. Talaba topshiriqni mustaqil bajarganini baholash uchun og‘zaki himoya, amaliy loyiha, qoralamalarni ko‘rib chiqish va manbalarni tanqidiy tahlil qilish kabi usullarni kuchaytirish lozim. SI detektorlari xatosiz vosita emas, shuning uchun intizomiy qaror faqat ularning natijasiga asoslanmasligi kerak.

Maxfiylik bilan bog‘liq xatarlar ham mavjud. Ochiq SI xizmatlariga shaxsiy ma’lumotlar, baholar, imtihon materiallari yoki maxfiy hujjatlarni kiritish ma’lumotlar xavfsizligini buzishi mumkin. Universitetlar tasdiqlangan vositalar ro‘yxatini ishlab chiqishi, maxfiy ma’lumotlarni himoyalash va foydalanuvchilarni xabardor qilish qoidalarini belgilashi zarur.

Algoritmlar o‘qitilgan ma’lumotlardagi xatolar va noxolisliklarni takrorlashi mumkin. SI javobi ishonchli ko‘rinsa-da, u noto‘g‘ri yoki to‘liq bo‘lmagan ma’lumotni taqdim etishi ehtimoli bor. Shu sababli muhim qarorlarda inson nazorati,

natijalarni tekshirish va xato qaror ustidan e’tiroz bildirish imkoniyati ta’minlanishi lozim.

Raqamli tengsizlik yana bir muhim muammodir. Barcha talabalarda tezkor internet, mos qurilma yoki pulli platformalardan foydalanish imkoniyati bir xil emas. Bundan tashqari, o‘zbek tilidagi ayrim terminlar va mahalliy kontekst SI tizimlari tomonidan noto‘g‘ri talqin qilinishi mumkin. Ochiq resurslarni rivojlantirish, o‘zbek tilidagi ma’lumotlar bazalarini kengaytirish va talabalar uchun teng foydalanish sharoitini yaratish muhim.

3. O‘zbekiston oliy ta’limi uchun istiqbollar. SI texnologiyalarini joriy etish aniq ehtiyojlarni aniqlashdan boshlanishi kerak. Universitetlar avval kichik tajriba loyihalarini sinovdan o‘tkazib, natijalarni aniqlik, vaqt tejalishi, foydalanuvchilar qoniqishi, xavfsizlik va xarajat mezonlari bo‘yicha baholashi maqsadga muvofiq. Samarali yechimlargina keyingi bosqichda kengaytirilishi lozim.

Har bir oliy ta’lim muassasasida SI vositalaridan foydalanish bo‘yicha aniq ichki qoida ishlab chiqilishi zarur. Unda akademik halollik, maxfiylik va inson nazorati tamoyillari belgilanishi kerak. Talabalar va o‘qituvchilar uchun SI savodxonligi bo‘yicha mashg‘ulotlar tashkil etish, o‘zbek tilidagi raqamli ta’lim resurslarini kengaytirish hamda universitetlar, ilmiy markazlar va texnologik tashkilotlar hamkorligini kuchaytirish lozim. Joriy etilgan vositalar ta’lim natijalari va teng imkoniyatlarga ta’siri bo‘yicha muntazam baholanishi kerak.

Xulosa (Conclusion)

Sun’iy intellekt O‘zbekiston oliy ta’limini transformatsiya qilishda ta’limni individuallashtirish, o‘qituvchi faoliyatini qo‘llab-quvvatlash, ilmiy izlanishlarni yengillashtirish va ma’muriy xizmatlar samaradorligini oshirish imkonini beradi. Shu bilan birga, akademik halollik, ma’lumotlar maxfiyligi, algoritmik noxolislik, noto‘g‘ri axborot va raqamli tengsizlik kabi muammolar e’tibordan chetda qolmasligi kerak.

SI oliy ta’limda inson o‘rnini egallovchi vosita emas, balki ta’lim oluvchi va pedagog imkoniyatlarini to‘ldiruvchi texnologiya sifatida qaralishi lozim. Uni samarali joriy etish uchun aniq qoidalar, pedagogik tayyorgarlik, inson nazorati, o‘zbek tilidagi resurslar va natijalarni muntazam baholash talab etiladi. Ana shunday yondashuvgina SI imkoniyatlarini ta’lim sifati va ilmiy salohiyatni oshirishga yo‘naltiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. O‘RQ-637, 2020-yil 23-sentabr.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Raqamli O‘zbekiston — 2030” strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Farmoni. PF-6079, 2020-yil 5-oktabr.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Sun’iy intellekt texnologiyalarini jadal joriy etish uchun shart-sharoitlar yaratish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori. PQ-4996, 2021-yil 17-fevral.
4. UNESCO. Guidance for Generative AI in Education and Research. Paris: UNESCO, 2023.
5. UNESCO. AI Competency Framework for Teachers. Paris: UNESCO, 2024.
6. UNESCO. AI Competency Framework for Students. Paris: UNESCO, 2024.
7. OECD. Digital Education Outlook 2023: Towards an Effective Digital Education Ecosystem. Paris: OECD Publishing, 2023.